

koncerte tudi v blejski župni cerkvi. Izvajalci kvalitetnih prireditev so znani mojstri orgel in izbrani pevci. Tudi obiskovalcev je zelo veliko, med njimi mnogo tujih turistov. Ko je leta 1988 »Almira« preuredila nekdanje garaže Vile Bled v trgovsko središče »Pristava«, so turistični delavci takoj izrabili lepo urejeni dvoriščni prostor za koncerte moderne glasbe.

Mimo Bleda niso mogli tudi »fantje« našega slavnega alpskega ansambla »Bratje Avsenik«. Leta 1983 so ob svoji 30-letnici pripravili v Športni dvorani pravo slavlje. Velike dvorane ni bilo težko napolniti z mnogimi, tudi odličnimi gosti. Na koncertu se je zbralo prek sto domačih in tujih zastopnikov sedme sile. Domneva se, da so bili »Bratje Avsenik« prvič predstavljeni publikii prav na kmečki ohceti na Bledu leta 1953. Za svoj jubilej je ansambl dobil visoko državno odlikovanje (red zaslug za narod s srebrno zvezdo), občinsko priznanje, priznanje Turistične zveze Slovenije in tudi krajanov Begunj ter ključ mesta Cleveland.

Ko že opisujem vse vrste kulturnih prireditev na Bledu, ne morem mimo blejske kmečke ohceti. Verjetno bo masikdo dvomil, ali lahko tudi to folklorno prireditev uvrstimo med kulturne. Glede na sedanjo stopnjo izvedbe sodim, da je to upravičeno. Blejska kmečka ohcet sloni na izvirnih zapiskih etnografinje Tončke Maroltove, ki je ob sodelovanju starih domačinov zbirala in zapisovala o tem »obred« vse podrobnosti. Prireditelji žele na osnovi teh zapisov prikazati izvirnost narodnih noš, glasbe, vseh predmetov, ki so bili pri tem delu v uporabi, celo jedi in pijače, ter besedil in govornega jezika domačinov. Blejska kmečka ohcet se v svoji izvirnosti in ambientu razlikuje od vseh drugih, ki jih prikazujejo pri nas.

Zamisel o kmečki ohceti se je rodila leta 1953 na takratni občini in v Turističnem društvu Bled. Naloge so se resno lotili in jo do leta 1955 izpeljali trikrat. Organizirali in pri-

pravili so jo Zdravko Rus, Zvonko Janežič, Nande Mohar in drugi. Takrat so blejskim turističnim delavcem svetovali, naj prenehajo s prireditvijo, češ da ni primerna za Bled kot mondeno letovišče. Res so jo za daljši čas opustili. Ponovno so jo pripravili leta 1977, predvsem za snemanje japonske televizije. Zanimanje zunanjega sveta je zopet spodbudilo organizatorje in že naslednjega leta je bila ponovno na sporedu kot osrednja blejska turistična prireditev. Od tedaj dalje jo vsako leto doživimo prav ob vrhuncu turistične sezone. Traja tri dni, ob njej pa je tudi obrtni sejem. Zanimanje zanjo je vedno večje, kar bi bilo možno izkoristiti v propagandne namene blejskega turizma.

Iz vsega povedanega moremo ugotoviti, da so na Bledu že davno spoznali pomen vseh vrst kulturnih prireditev za razvoj turizma. Kultura je podala roko turizmu, čeprav je bila mogoče kdaj kaka prilika zamujena. Največkrat je manjkalo velikopoteznosti, kar je pač značilno za blejski turizem in življenje na Bledu sploh. Zato ni bilo širših in dolgoročnejših programov, pa tudi ne pravega sodelovanja vsaj z republiškimi kulturnimi dejavniki, kar bo treba v bodoče popraviti v prid turizmu pa tudi Bledu in njegovim ljudem.

VIRI IN LITERATURA

Vire za to razpravo hrani arhiv Turističnega društva Bled; posebej opozarjam na poročila o turističnih sezonah v letih 1958, 1962 in nato od 1964 do 1987. Za pomoč pri izrabi tega gradiva se zahvaljujem Jožici Poljanec na Turističnem društvu Bled. Del virov za to problematiko hrani avtor sam. Zbral jih je ob sodelovanju pri turistično kulturnih prireditvah na Bledu in zajemajo čas 1938–1940 ter 1952–1988.

O. Janša – Zorn, Zgodovina blejskega turizma od začetka do leta 1941, Kronika 32, 1984.

B. Benedik, Zdraviliška komisija na Bledu, Kronika 35, 1987.

POLOŽAJ SLOVENSKE LJUDSKE ŠOLE V ISTRI OD ITALIJANSKE OKUPACIJE DO OSVOBODITVE (1918–1945)

AVGUST LEŠNIK

Po končani prvi svetovni vojni so v jeseni 1918 vse šole v Slovenski Istri nadaljevale z rednim šolskim delom v statusu, ki so si ga pridobile v Avstro-ogrski monarhiji.¹ Šolski viri za obdobje avstrijske oblasti v Istri nam dajejo naslednjo sliko:

– slovenske ljudske šole v Istri so nastajale v obdobju od 1819 do 1917; delovale so na ce-

lotnem ozemlju Slovenske Istre, razen v mestu Piranu;

– v predmetnikih ljudskih šol se italijanščina, slovenščina in nemščina pojavljajo tudi kot drugi jezik; drugi jezik se v predmetnikih šole pojavlja kot obvezen, neobvezen, fakultativen in pogojno obvezen;

– drugi jezik se pojavlja le na podeželskih šo-

lah, medtem ko so mestne šole bodisi čisto italijanske ali čisto slovenske;

– skoraj polovica slovenskih šol ima v predmetniku italijanščino kot drugi jezik; slovenščina kot drugi jezik je zastopana le v italijanskih šolah v Koštaboni in Božičih; slovenščina in italijanščina se enakopravno pojavljata na šolah v Bertokih in Pomjanu; nemščino kot drugi jezik imata šoli v Hrastovljah in na Tinjanu; učenci v Movražu imajo na voljo poleg italijanščine še nemščino;

– v Slovenski Istri je ob koncu avstrijske oblasti delovalo 29 slovenskih šol z 2 podružnicama ter 17 italijanskih šol.²

Položaj slovenskih šol po italijanski okupaciji leta 1918

Italijanska vojaška uprava je v jeseni 1918 prevzela tudi šolske zadeve, za katere je postavil vojaški guverner v Trstu svoj urad. Ta je imenoval tudi višje šolske nadzornike za dežele Pulj, Trst, Gorica in pozneje tudi za Reko. 17. junija 1919 je splošni civilni komisariat v Trstu sklical komisijo višjih šolskih nadzornikov. Na posvetu so zavrnilo možnost, da bi šolsko zakonodajo, ki je veljala za stare italijanske province, razširili na območje Julijske krajine, zato so sklenili postopoma uvesti italijanski jezik v slovenske šole in uvrstiti Slovane med »manjšino v državi«.³

Za italijanski okupacijski sistem sta bila organizacija šolstva in vzgoja mladine zelo pomembna elementa asimilacije drugorodnega prebivalstva. V nove province je bil tako že v začetku leta 1919 uveden italijanski šolski sistem. Vse pristojnosti ukinjenih pokrajinskih, okrožnih in občinskih šolskih svetov je prevzel generalni sekretar za civilne zadeve.⁴

Po uradnih statističnih podatkih je delovalo ob koncu šolskega leta 1918/19 v takratnem koprskem okraju (obsegal je občine: Koper, Izola, Marezige, Pomjan, Buzet, Piran, Dolina, Klanec in Dekani)⁵ 28 slovenskih šol s 53 razredi in učitelji ter 4855 učenci.⁶ Učitelji so po uredbi iz aprila 1919 lahko postali le diplomanti učiteljskega z dopolnjenim 19. letom; njihovo namestitev so oblasti potrdile šele po treh letih službe ali po 20 mesecih dela in opravljenem strokovnem izpitu. Poseben odnos so vojaške oblasti pokazale do italijanskih šol, ki so bile pod okriljem Lege Nazionale, in slovenskih Ciril-Methodovih šol, otroških vrtcev in zabavišč. V pouk so vnašale tudi vedno več elementov obrambne vzgoje in asimilacijskih teženj. Delovanje Ciril-Methodovih šol so oblasti zaenkrat še dopustile, toda vedno bolj je bilo čutiti dvojno politiko, ki je zadevala delovanje slovenskega šolstva: na eni strani politiko vlade, ki je še dopustila slovensko narodno, društveno, kulturno, šolsko in gospodarsko organizacijo, po drugi strani pa politiko istrskih nacionalističnih krogov, ki so imeli

slovenske in hrvaške učitelje za protiitalijanski in protidržavni element, v slovenskih šolah pa so videli središča protiitalijanstva in slovenskega »iredentizma«. Oblasti so odobravale le ustanovitev tistih slovenskih šol, kjer je bil mogoč izbor slovenskih učiteljev iz Julijske krajine, ki so bili v političnem pogledu naklonjeni novemu režimu.⁷

Organizacija slovenskih šol je bila še nadalje predmet nenehnih razgovorov, vendar je bil položaj čedalje slabši. Preganjanje slovenskih učiteljev je bilo vedno hujše. Leta 1920 se je temu pridružilo že tudi fašistično nasilje. Boj za slovenske šole je postajal vedno bolj neizprosni, pa tudi brezupen. Zaradi naglega zmanjševanja števila slovenskih učiteljev (oblasti so odpustile kar 200 slovenskih in hrvaških učiteljev) so okrajni šolski sveti začeli vsiljevati italijanske učitelje. Posledice so bile, da je v koprskem političnem okraju dve leti po okupaciji prenehalo s šolskim poukom 16 šol z 18 razredi. Po letu 1919 so italijanske oblasti v Slovenski Istri sicer ustanovile nekaj šol, vendar slovenski otroci v italijanske šole niso hodili. Vzroke za to so italijanske oblasti iskale v nezaupanju vanje, v delu na polju in v nemarnosti občin. S prihajanjem italijanskih učiteljev so se trenja še bolj zaostрила, del slovenske mladine, ki je bil deležen osnovne izobrazbe v materinem jeziku, pa se je še zmanjšal.⁸

Prihod fašizma na oblast in Gentilejeva šolska reforma

Po prihodu fašizma na oblast oktobra 1922 se je značaj oblasti v Julijski krajini docela spremenil. Prišlo je do upravnih in politično-teritorialnih sprememb, ni pa prihod fašistov na oblast pomenil bistvene prelomnice v političnem razvoju, saj je fašizem že pred tem obvladal položaj.⁹

V boju proti komunizmu in slovanstvu, ki ju je fašizem postavljala pod skupni imenovalec, je začel uporabljati nove metode, predvsem poitalijančevanje in raznarodovanje. Predvsem je hotel fašizem zmanjšati število Slovencev. Slovenščina je bila odpravljena s sodišč že pred prihodom fašizma na oblast, leta 1923 pa so s kraljevim odlokom o toponomastiki odpravili slovenska in hrvaška krajevna imena.¹⁰

Po prevzemu oblasti je fašizem prenesel šolstvo v pristojnost urada »Ministero della Pubblica Istruzione« (ministrstvo za javni pouk), ki je postavil za vsako pokrajino šolsko skrbništvo. Nehali so veljati vsi šolski predpisi in odredbe bivše avstro-ogrske države. Na slovenske in hrvaške učitelje so začeli pritiskati, da bi jih zrinili iz službe; večkrat pa so jih preganjali zaradi udeležbe pri izvenšolskem ljudskoprosvetnem delu.

Slovansko šolstvo je doživelo žalosten ko-

nec s fašističnimi zakoni, znanimi kot »Gentilejeva šolska reforma« (po tedanjem ministru za šolstvo in kulturo Giovanniju Gentileju), s katero je fašistični režim sklenil postopoma, toda načrtno uvesti samo italijanski pouk za slovenske učence in dijake vseh stopenj. Reforma je imela pogubne posledice. Na videz nedolžen zakon z naslovom »Ordinamento dei gradi scolastici e dei programmi didattici dell'Istruzione popolare« (Odredba šolskih stopenj in didaktičnih programov za ljudsko-šolski pouk), ki ga je skoval Gentile po navodilih Benita Mussolinija, je pomenil smrtni udarec za slovensko in hrvaško šolstvo v Julijski krajini. Šolsko reformo je vlada sprejela brez razprave v poslanski zbornici, veljati pa je začela 24. oktobra 1923. Zlo nove šolske zakonodaje je bilo zajeto v členu, ki je zapovedal, da se začne poitalijančevanje slovenskih in hrvaških šol s prvim razredom osnovnih šol in s šolskim letom 1923/24. V Istri je reforma kmalu naletela na odpor tako pri narodnjaški stranki kot pri podeželskem prebivalstvu, ki je zahtevalo pouk v materinem jeziku in prepovedalo otrokom v mnogih krajih obiskovati italijanske šole. Ljudje so javno kazali nejevoljo nad italijanskimi učitelji, pri tem pa jih je spodbujala duhovščina. Ponekod je prišlo tudi do manjših incidentov. Kljub odporu prebivalstva se je poitalijančevanje slovenskih in hrvaških ljudskih in srednjih šol nadaljevalo do leta 1927/28, ko v Kopru, Izoli in Piranu ni bilo več nobene slovenske osnovne ali srednje šole.¹¹

Posamezne kmečke oziroma meščanske družine so še nekaj časa ilegalno pošiljale otroke v privatno dvorazredno trgovsko šolo v Trstu in v slovensko obrtno šolo s slovenskimi paralelkami za pomorske strojnike, mizarje in žensko obrt. V Trstu so pozneje organizirali tudi ilegalne tečaje slovenskega jezika, ki jih je vodil profesor Jože Kosovel, obiskovali pa so jih slovenski dijaki, delavci in obrtniki. Nekaj otrok je obiskovalo tudi edino preostalo slovensko mešano učiteljsko v Tolminu, ki pa je bilo poitalijančeno. Zaradi nemogočih razmer so predvsem premožne družine pošiljale svoje otroke študirat čez mejo v slovenske šole, vendar so fašistične oblasti kmalu prenehale izdajati potne liste za Jugoslavijo.¹²

Razpuščene slovenske šole so nadomeščale italijanske, v srednjih šolah pa so bili čedalje bolj redki tudi slovenski dijaki.

Italijanska šola ves čas okupacije ni dosegla posebnih uspehov med slovensko mladino. Fašistična vzgoja je bil glavni cilj osnovne šole; pomembno je bilo tudi poučevanje italijanskega jezika – vse drugo je bilo manj pomembno. Med slovenskim ljudstvom ni bila priljubljena in ni mogla nikdar doseči tistega vzgojno-izobraževalnega smotra, ki ga je želela. Mlajši rod je bil v njej najbolj prizadet. Tuja po duhu in vsebini, ni mogla vplivati na

gospodarski položaj, čeprav je ustanavljala večerne šole oziroma tečaje za kmete in druge poklice. Gospodarski razvoj slovanskega življa ni bil v interesu zavojevalcev. Nasprotno. To je bilo sredstvo za čim hitrejšo in popolnejše raznarodovanje, saj je bil človek v boju za obstoj prisiljen govoriti in sploh uporabljati jezik tujih gospodarjev.¹³

Ob podpisu pakta o prijateljstvu med Italijo in Jugoslavijo leta 1937 v Beogradu so Italijani obljubili, da bodo v Julijski krajini osnovali tečaje slovenskega jezika. Namesto teh tečajev pa so slovenski učenci prejeli v dar knjigo *Il nuovo Italiano* (Novi Italijan) z Ducejevim posvetilom.¹⁴

Ceprav je Italija ob prihodu na Primorsko obljubljala, da bo dala Slovencem enake pravice kot drugim svojim državljanom – šole v materinem jeziku in še več, kot je dala Avstrija – je v petih letih odpravila sto in večletno last Slovencev, slovenske šole. Vzeli so eno temeljnih človekovih pravic, opismeniti se in komunicirati v materinem jeziku, spoznavati zgodovino in kulturo svojega naroda, kar je pomemben pogoj za razvijanje in krepitev nacionalne zavesti. I. Adamič pravi: »Vzeti ljudem jezik, pomeni uničiti narod, umetniški izraz in izobrazbeno učinkovitost njegovih članov. Raznarodovanje pači človekovo naravo, bega dušo in pohablja človekov značaj.« Zato ni odveč trditev, da narod obglaviš, če mu vzameš jezik, jezik pa mu vzameš, če mu vzameš šolo. Zato bi lahko Gentilejevo šolsko reformo imenovali jezikovni genocid, gotovo brez primere v takratni Evropi.¹⁵

Z odpravo slovenskih šol se je skrb za slovensko besedo preselila v cerkev in slovenski dom. V tej zvezi naj omenimo besede poslanca dr. Besednjaka, ki jih je izrekel v rimski zbornici: »Ko bodo vse naše šole odpravljene in učitelji odstavljeni, se bo spremenila vsaka slovenska družina v šolo in vsi starši bodo postali učitelji, ki bodo prenašali iz roda v rod naš jezik in narodno zavest. Zakoni držav so spremenljivi, narodi pa žive večno.«¹⁶

Temelji fašističnemu šolstvu so bili postavljeni s tako imenovano »Carta della scuola«, sprejeto leta 1937 po Gentilejevi šolski reformi, ki je izrazito poudarjala, da sta šola in fašistična organizacija nerazdružljiva celota. Na slovenske šolske otroke je močno pritiskala z raznarodovanjem. Tako so slovenske otroke prisilno organizirali v razne fašistične šolske in vzgojne organizacije, da bi jih postopno povsem prevzgojili v tujem duhu. Otroke v starosti od 6 do 8 let so vključili v organizacijo »Figli della lupa« (sinovi volkulje); ta organizacija naj bi se zgledovala po legendi o Romulu in Remu, ustanoviteljih Rima, ki ju je rešila in dojila volkulja; dečki od 8. do 14. leta starosti so pripadali organizaciji »Balilla«, deklice pa organizaciji »Piccole Italiane«, medtem do so bili mladinci od 14. do 21. leta

združeni v »Avanguardisti« in mladinke iste starosti v »Giovane Italiane«. Za mladince, ki so odhajali na služenje vojaškega roka, so organizirali obvezno predvojaško vzgojo, in sicer enkrat tedensko, ob sobotah. Leta 1939 je izšel državni zakon, ki je odredil, da mora biti vzgoja skladna s fašistično ideologijo.¹⁷

Partizansko šolstvo

Načrtno zapostavljanje slovenskega dela prebivalstva in njegovo nezanimanje za pouk v italijanskem jeziku, slabi učni načrti, slabo in tujerodno učiteljstvo in še odpor šolske mladine do take vrste pouka – vse to se je bridko pokazalo v času NOB, ko je za politično delo predstavljala nepismenost največjo oviro. Ljudje niso razumeli slovenskega knjižnega jezika, niti se niso znali izražati, ko je bilo treba sestaviti pisno poročilo, pa čeprav samo kratko obvestilo. Žalostna ugotovitev ob tem je bila tudi, da je redko katera hiša premogla slovensko knjigo. Zato je bilo tudi vprašanje prosvetljevanja in izobraževanja ena temeljnih nalog okrožnega odbora OF. Da kar najbolj nadomesti vse zamujeno, po drugi strani pa, da omogoči šolsko izobrazbo vsaj odraščajoči mladini, je Okrožni odbor OF začel takoj po kapitulaciji Italije ustanavljati šole na vsem ozemlju Slovenske Istre. Brez usposobljenega kadra, brez učnih pripomočkov in brez izkušenj je bilo še težje. Šola naj bi dala obenem tudi priložnost, da se najmlajši seznanijo s cilji NOB in da se po svojih močeh vanjo tudi vključijo.¹⁸

Ob prosvetljevanju ljudstva Slovenske Istre pa ne gre prezreti še enega pomembnega dejavnika, to je duhovnikov. Po razpadu italijanske vojske so zapolnili vrzel v šolanju otrok s tem, da so mnogi vodili tečaje za opismenjevanje otrok, ki pa so bili seveda brez politične vsebine, kakršno so imele partizanske šole.¹⁹

Takoj po kapitulaciji Italije so torej začeli ustavljati partizanske šole v slovenskem jeziku. Te šole so delovale s prekinitevami ob sovražnikovih vdorih vse do osvoboditve. Partizanski učitelji so postavili temelje slovenski osnovni šoli v Istri in dali najmlajšim nove perspektive. Skoraj v celoti so poučevale v partizanskih šolah mladinke, članice SKOJ, ki so obenem opravljale propagandne, kurirske in obveščevalne naloge.²⁰

Zanimanje za slovensko šolo je zelo dobro razvidno iz poročila poverjenišтва PK SKOJ za Slovenijo z dne 15.1.1944, v katerem posebej poudarjajo, da je mladina Istre tako zelo navdušena za slovenske šole, da bi šla tudi v belogardistične, če ne bi bilo partizanskih. Nadalje ugotavljajo, da je nacionalna zavednost zelo poudarjena, da pa mladina še ni politično razvita in razgibana, pač pa je bolj čustveno kot razumsko predana NOB.²¹

Ta opažanja potrjuje tudi okrožni odbor OF, ki je napisal v svojem poročilu za mesec februar 1944 tole: »Zanimanje za literaturo je med prebivalstvom silno veliko. Zaradi lažje in pereče vsebine posebno radi čitajo naš Radiovestnik, ki ga izdajamo trikrat tedensko. Ob slučajnih izostankih je veliko vznemirjenje, kaj je vzrok izostanku. Naravnost ganljivo je, s kakšno ljubeznijo in zanimanjem se prebivalstvo uči čitanja in pisanja slovenskega jezika, da bi moglo čimprej popolnoma razumeti knjižni jezik in s tem vso našo literaturo...«²² (Pojem literature je tu rabljen za vse vrste propagandnega in študijskega gradiva, ki so ga izdajale ilegalne partizanske tiskarne ali tehnike. op.p.)

Na okrožje Slovenske Istre je februarja 1944 prišla šolska nadzornica Breda Preinfalk; prevzela je vodstvo za uresničitev programa delovanja šol v deželi. Za okrožnega šolskega referenta je bil postavljen Ivan Matko-Imko, ki je bil obenem še načelnik Agit-prop komisije in sanitetni referent za potrebe glavnega štaba NOV in POS. Prihod Brede Preinfalkove je pomenil začetek organiziranega dela v šolstvu in prosveti. Od Okrožnega komiteja KPS in odbora OF je dobila nlogo, naj odbere kandidate za partizanske učitelje in učiteljice ter jih zadolži za obnovo šol.²³ Breda Preinfalkova je na vseh šolah (v šolskem letu 1943/44 je v tem okrožju delovalo trideset osnovnih šol) po en ali dva dni v tednu poučevala slovenski jezik. S tem je s praktičnimi zgledi vzgajala učno osebje. Uvedla je tudi politično vzgojo na šolah. Začeli so ustanavljati roditeljske shte, ki so šteli pet članov: učitelja, predstavnika staršev (roditeljev), člana OO OF, članico SPZZ, člana ZSM. Minimalni učni načrt je obsegal pisanje in branje slovenskih tekstov, računstvo in zgodovino. Pri pouku so uporabljali učne knjige: Prvi koraki, Drugi koraki, Slovensko slovnico ter narodnoosvobodilni tisk (Mladi rod, Mladinski list in Pionir).²⁴

V vseh šolah so tudi peli narodne in partizanske pesmi. Breda Preinfalkova je dosegla lepe uspehe tudi pri ustanavljanju večernih tečajev. Tečaji so bili dvakrat ali trikrat na teden za mladino v starosti od 14. leta dalje in za odrasle.

9. maja 1944 se je Oblastni komite SKOJ za Slovensko Primorje obrnil na vse okrožne komiteje SKOJ s pozivom, naj sprejmejo kot svojo najpomembnejšo dolžnost vključevanje mladine v slovenske šole. V pozivu je pokrajinski šolski nadzornik Henrik Zdešar poudaril:

»Draga mladina!

Mnogo si že storila za našo NOB in upravičeno pričakujemo od tebe, da boš za svojo izobrazbo storila vse, kar pričakuje naš narod od tebe...«

V nadaljevanju poziva, da je dolžnost vsakega mladince in mladinke, da redno obiskuje

pouk v naših šolah ali večernih tečajih, ker da bo sramota za vsakogar, če ne bo dočakal svobode z glatkim znanjem slovenskega pisanja in branja, pa tudi s pravilno izgovorjavo besede. V ta namen naj mladina ustanovi šole in tečaje po vseh krajih, kjer jih še ni. Vsi tisti mladinke in mladinci, ki se počutijo sposobni za poučevanje, pa naj se javijo, kajti po zaslugi naših junaških partizanov so odstranjene fašistične šole, ki so bile mučilnice naše mladine.²⁵

Nikjer drugje na Primorskem pa se ni zgodilo, kar sta organizirali vasi Loka in Bezovica, ki sta se združili v en krajevni odbor; tu je namreč delovala organizacija predšolskih otrok, ki bi ustrezala današnjemu vrtcu. Vodila ga je Sabina Ogrin, mladinka, skojevka iz Bezovice. Za ta rajon je tudi značilno, da so šole ob koncu prvega šolskega leta 1943/44 izdajale otrokom spričevala, natipkana na listu in s podpisom rajonske nadzornice in razredne učiteljice. Po drugih šolah so ocene ustno povedali učencem in staršem. V Slovensko Istro namreč niso poslali posebne tiskovine za »izkaz«.²⁶

Poleg partizanskih šol in večernih tečajev so se odvijali tudi številni tečaji na pobudo partizanskih, skojevskih, mladinskih in drugih množičnih organizacij, z namenom, da bi si istrski človek pridobil vsaj najosnovnejše znanje za uspešnejše opravljanje dolžnosti, ki jih je od njega terjal novi čas.

Kljub poostrenemu nadzoru okupatorjevih sil po avgustovski ofenzivi v letu 1944 pa je število šol še naraščalo. Tako je v Slovenski Istri (z večjimi ali manjšimi presledki) od kapitulacije italije do osvoboditve delovalo 57 partizanskih šol in 15 tečajev. Še en podatek je silno pomemben: okupatorju in njegovim pajdašem ni uspelo ustanoviti nobene šole na istrskem podeželju, razen v obalnih mestih.²⁷

Obnova slovenske šole po osvoboditvi

Slovenske šole v Istri, ki so bile odpravljene z Gentilejevo reformo, so NOO začeli obnavljati že takoj po kapitulaciji. Kjer je bilo le mogoče, so ustanovili partizansko šolo ali odprli večerni tečaj. Kraji, ki so jih Nemci zasedli ali stalno nadzirali, so ostali brez partizanskih šol. Začetki obnove slovenske šole v Istri torej segajo že v jesen leta 1943. Toda o temeljiti in vsestranski obnovi slovenske šole na celotnem območju slovenske Istre – v mestih in na podeželju – govorimo šele po osvoboditvi, od jeseni leta 1945, ko je bila postavljena mreža osnovnih šol in ko so bile ustanovljene tudi prve srednje šole.²⁸

Zaradi tega so bili tisti jesenski dnevi leta 1945 nepozabni za Istrane, posebno pa za slo-

venski istrski mladi rod, ki je s ponosom in samozavestjo sedel v šolske klopi in spoznaval pomen domače šole kot izobraževalno-vzgojne ustanove pri oblikovanju njegove svobodne osebnosti. Spoznal je tudi, da odslej ne bo več ovir, ki bi mu onemogočale biti subjekt v družbenem, političnem, kulturnem in ustvarjalnem dogajanju v ožjem in širšem okolju. Pri tem pa seveda ne gre prezreti vlogo učiteljev, ki so iz različnih krajev naše domovine prišli v Istro med narodnoosvobodilno vojno in po osvoboditvi obnavljat slovenske šole, kakor tudi dejstva, da so se z nesebičnim delom in osebnim odpovedovanjem zapisali v posebno poglavje nacionalne zgodovine šolstva.²⁹

OPOMBE

1. Glej: A. Lešnik, Položaj šolstva v Istri v dobi avstrijske oblasti. Obzornik 6/1981, Ljubljana. — 2. Zbornik ob 40letnici obnove slovenske šole v Istri, str. 15–20. Koper 1985. — 3. Slovensko Primorje in Istra, str. 158–159. Beograd 1953. — 4. Zbornik »Napredna mladina Slovenske Istre 1919–1947« (Salvator Žitko: Delovanje mladine slovenske in italijanske narodnosti 1919–1941), str. 23. Koper 1985. — 5. Oko Trsta, red. Novak-Zwitter, str. 159. Beograd 1945. — 6. Carmelo Cottone, Storia della scuola in Istria, str. 141. Capodistria 1938. — 7. Janez Kramar, Marežige – trdnjava slovenstva v Istri 1861–1931, str. 199. Koper 1982. — 8. Prav tam, str. 201. — 9. Ferenc – M. Kacin-Wohinz – T. Zorn: Slovenci v zamejstvu, str. 34. Ljubljana 1974. — 10. Lavo Čermelj: Slovenci in Hrvatje pod Italijo, str. 148. Ljubljana 1965. — 11. Srečko Vilhar: Iz zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem. Obala 3/1970, Koper. — 12. Slovensko Primorje in Istra, str. 159. Beograd 1953. — 13. Slovenska Istra v boju za svobodo (Milan Žerjav, Uničenje slovenskega šolstva), str. 119. Koper 1976. — 14. Glej op. 10, str. 59. — 15. Glej op. 2, str. 22. — 16. Goriška srečanja 29/1965. Nova Gorica. — 17. Glej opombo 10, str. 70–79 (Avtor nas v poglavju Fašistične mladinske organizacije seznaja s poskusi fašističnega režima, da čimprej poitalijanči slovensko in hrvatsko mladino). — 18. Zbornik Napredna mladina slovenske Istre 1919–1947 (Avgust Lešnik, Dejavnost mladine od pomladi do jeseni 1944), str. 102. — 19. Prav tam, str. 102. — 20. Milan Žerjav, Spomini na šolstvo med NOB v Brkinih in v Slovenski Istri. Pokrajinski arhiv Koper. — 21. Poročilo poverjenišтва PK SKOJ za Slovenijo, 15.1.1944. — 22. Arhiv IZDG Ljubljana, fasc. 634/V–3. — 23. Glej prispevek Milana Žerjave: Partizansko šolstvo (Zbornik Slovenska Istra v boju za svobodo), str. 533–570. Avtor podaja pregled partizanskih šol v posameznih rajonih OF kot tudi seznam partizanskih učiteljev. — 24. Glej op. 18, str. 103–104. — 25. Arhiv IZDG Ljubljana, fasc. 633/I. — 26. Vida Primožič, por. Zadnik, izjava. Pokrajinski arhiv Koper. — 27. Glej op. 18, str. 106. — 28. Zbornik ob 40letnici obnove slovenske šole v Istri, str. 25–26. Koper, 1985. — 29. Prav tam, str. 3.